

SUV RESUSRLARINI BOSHQARISH

Xonaliyev Elbek G`oyibnazar o`g`li

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti talabasi

Xaqberdiyev Yoqub Mansur o`g`li

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti talabasi

Dusmaxmatov Samariddin Sadridin o`g`li

Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi kunda e`tiborimiz markazida bo`lgan muammolarimizdan biri suv ehtiyoji va suv resurslarini boshqarish xaqida yoritib berilgan.

Kalit so`zlar: suv resurslari, ekologik barqarorlik, suvga bo`lgan talab, antropogen omil, tabiat va jamiyat, ijtimoiy muhit, ehtiyoj, suv tanqisligi, iqtisodiyotga ta`sir.

KIRISH

Suv resurslarini boshqarish tushunchasi ostida suv resurslarini vaqt va hududlar bo'yicha qayta tarqatish, ekologik barqarorlik talablarini hisobga olgan holda atrof-muhit barqarorligini ta'minlash va iqtisodiyot sohalarining suv resurslariga bo'lgan (tabiatning ekologik va jamiyatning iqtisodiy) talablarini optimal ravishda qondirish uchun suv resurslarini kerak bo'lgan joyga, talab etilgan miqdor va sifat bilan zarur bo'lgan vaqtda yetkazish tushuniladi. Yana ham qisqaroq qilib, suv resurslarini boshqarishni suv resurslarining vaqt va makonda tabiiy tarqalishi hamda sifat ko'rsatkichlari rejimini iste'molchilarning talablariga moslashtirish jarayoni deb talqin etilishi mumkin.

Ko'pincha suv resurslarini boshqarish – bu suvni imkon darajasida kerakli vaqtda va kerakli miqdorda kerakli nuqtaga yetkazishdan iborat, degan sodda tushunchaga duch kelamiz. Ammo suv resurslari hamda ularga bo'lgan talablarning shakllanishida bo'ladigan tabiiy va antropogen, tashqi va ichki omillar ta'siri oqibatida dunyoda shakllanayotgan tendensiyalarni inobatga oladigan bo'lsak, hozirgi davrda suv resurslarini boshqarish ancha murakkab jarayondir. Shunday qilib, “Suv resurslarini boshqarish” – tabiat va jamiyatning zaruriy sifatdagi va miqdordagi suvga bo'lgan ehtiyojlarini doimiy tarzda, barcha vaqt davrlari (operativ, yillik, ko'p yillik va istiqbolli) bo'yicha ta'minlashi lozim. Boshqacha qilib aytganda, suv resurslarini boshqarish suv resurslari va suvga bo'lgan talablar o'rtasidagi doimiy muvozanatni ta'minlashdan iboratdir.

Mazkur muvozanat yuzaki qaraganda juda sodda va chuqurroq qaraganda juda murakkab bo'lishi mumkin. Ushbu murakkab 16 Salohiddinov A.T., Ashirova O.A. tizimda quyidagilarni alohida ajratib ta'kidlash mumkin:

• tabiiy suv resurslari (yogʻinlar, yer usti va yer osti suvlari oqimlari) hamda insoniyatning antropogen taʼsirlari ostida vujudga keluvchi qaytuvchi suvlar. Mazkur resurslar iqlimning oʻzgarishi oqibati taʼsirida oʻzgarishi mumkin;

• iqtisodiyot tarmoqlarining suvga boʻlgan (ularning qaytmas suv isteʼmolini hisobga olgan holdagi) talablari;

- ekologik sharoit va talablar;
- ijtimoiy muhit va iqtisodiy taraqqiyot;
- siyosiy muhit. • Shu bilan birga, quyidagilarni nazarda tutish lozim:
- mavjud suv resurslari suvga boʻlgan talablar bilan mos kelmaydi;
- turli isteʼmolchilarning suv isteʼmoli muddatlari turlicha boʻlib, bir-biriga mos kelmaydi (masalan, sugʻorish va energetika; rekreatsiya va baliqchilik va h.k.);
- suv sifati yomonlashuvi. Mazkur holat amalda jamiyat uchun mavjud toza suv resurslarining miqdorini keskin kamaytiradi.

Eng muhimi shundaki, suv resurslari boshqaruvda alohida, oʻziga xos resurs boʻlib, ularning xossalari suvga boʻladigan har qanday taʼsirlar yoki undagi oʻzgarishlarni barcha oʻzaro bogʻliq boʻlgan muhitlar va sohalarga vaqt va makonda tarqalishiga olib keladi.

Albatta, suv resurslarini barqaror boshqarishda suvga boʻlgan iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va ekologik talablar, boshqaruvda avvaldan qoʻllanib kelingan deklaratsiyalar hamda boshqarishni tashkil etishning qatʼiy tartibiga asosan barcha suv resurslarini jalb etish, ularning shakllanish sharoitlarini yaxshilash, bir vaqtning oʻzida suv resurslari bilan birga suvga boʻlgan talablarni boshqarish imkoniyatlarini kengaytirishda katta rol oʻynaydi. Suv resurslari tizimidagi murakkab oʻzaro bogʻliqliklarning barcha jihatlari oʻzaro uzviy birlikda koʻrilganda muammolar nisbatan yengilroq hal etiladi. Shuning uchun har bir mamlakat doirasida suv resurslarini boshqarish bilan bogʻliq harakatlarni muvofiqlashtirish, birlashtirish va bogʻlash boʻyicha zaruriyat tugʻiladi. Inson va tabiat oʻrtasidagi raqobatning oldini olish va barqaror iqtisodiy taraqqiyotni taʼminlash uchun quyidagi ishlar amalga oshirilishi zarur. Jumladan: – vaziyatni, trendlar va potensialni baholash uchun:

- maʼlumotlar va ularning tahlili – resurslar va ehtiyojlarni bashorat qilish uchun;
- maʼlumotlar va ularning tahlili – suv resurslari mahsuldorligining potensial texnik darajasiga erishish boʻyicha tadbirlarni rejalashtirish boʻyicha: – texnik baza;
- texnik yechimlar
- moliyaviy resurslar – boshqaruvni tashkiliy amalga oshirish boʻyicha:
- huquqiy baza
- potensial tashkiliy tuzilmalar
- suv uchun toʻlov tizimi, resurslar
- suvning ifloslanishi
- suv isteʼmolchilarining ishtiroki
- suvni tejamkor ishlatishdan moddiy manfaatdorlik

Umuman suv resurslarini boshqarish bo'yicha barcha harakatlar mamlakat miqyosida va havza darajasida barcha gidrografik birliklar doirasida muvofiqlashtirilishi lozim. Aynan shunday tizim Ispaniyada (1926-yildan), Fransiyada, Gollandiyada va dunyoning boshqa qator rivojlangan mamlakatlarida mavjud. Bunday tizim 1926-yildan Markaziy Osiyoda Zarafshon daryosi havzasida ham mavjud edi. Ammo yaqin o'tgan davrda mazkur tizim o'zgartirilib, oxir-oqibat ma'muriy hududiy viloyat tizimiga aylantirilgan edi. Keyingi davrda esa mintaqa mamlakatlarida 18 Salohiddinov A.T., Ashirova O.A. asta-sekin gidrografik havzaviy tamoyilga o'tish tendensiyasi kuzatilmoqda.

Xulosa qilib aytganda Suv resurslari tabiiy muhitning ajralmas qismi va insonning fiziologik ehtiyojlarini qondirishning tengsiz manbasi hisoblanadi. Suv resurslaridan foydalanish insonning yashashga bo'lgan huquqi bir qismi bo'lishi bilan birga u inson faoliyatining barcha turlari uchun zarur resursdir. Undan kommunal-maishiy maqsadlar, shahar va qishloqlarni suv bilan ta'minlash, energetika, sanoat, xomashyo olish va qator boshqa maqsadlar uchun foydalaniladi. Suvdan, shuningdek, transport, harakat va yog'och oqizish, sport, tibbiyot-sog'lomlashtirish va boshqa qator maqsadlar uchun ham foydalaniladi. Suv resurslariga xos yana bir muhim jihat ularning ko'p sonli xossa va xususiyatlarga ega bo'lishi hamda ko'p sonli maqsadlar va ko'p sonli iste'molchilar tomonidan foydalaniluvchi yagona, muqobili bo'lmagan umumfoydalaniluvchi resurs ekanligi bilan bog'liqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A Handbook for Integrated Water Resources Management in Basins. THE GWP AND THE INBO. Printed by Elanders, Sweden, 2009. ISBN: 978-91-85321-72-8
2. Ahmed Tayia & Kaveh Madani. Transboundary water conflict resolution mechanisms. Available at <http://www.globalpolicy.org/security/natres/water/2001/1001fpol.htm>
3. Babbitt, Eileen, Diana Chigas, and Robert Wilkinson 2013: Theories and Indicators of Change Briefing Paper: Concepts and primers for conflict management and mitigation.
4. Barreteau, O. (2003). The joint use of role-playing games and models regarding negotiation processes: characterization of associations. Journal of Artificial Societies and Social Simulation,
5. Burt, Murray and Bilha Joy Keiru 2013: "Community water management: Experiences from the Democratic Republic of the Congo, Afghanistan, and Liberia." Washington, DC: The Environmental Law
6. Institute (ELI), United Nations Environment Programme (UNEP).
7. (2). Available at <http://jasss.soc.surrey.ac.uk/6/2/3.html>, accessed 13 April 2010.

8. Salohiddinov A.T., Ashirova O.A.
<https://www.riverbp.net/upload/iblock/bce/> Suv resurslarini havzaviy rejalashtirish va boshqarish O'quv qo'llanma. Toshkent. TIQXMMI. 2020. – 216 b.

